

UDK 821.112.2.09-31Bartsch R. H.:316.72

Jožica Čeh Steger

Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru

jozica.ceh@um.si

PODOBA SLOVENCEV V BARTSCHEVEM ROMANU DAS *DEUTSCHE LEID*

Kulturološke raziskave opozarjajo, da zahtevajo ubeseditve nenemških narodov v Avstro-Ogrski, kakor se razkrivajo v dominantnem nemškem diskurzu, več raziskovalne pozornosti in kritično branje, ki naj razgali mit o večkulturni in nadnacionalni Avstro-Ogrski. Njen kulturni kolonializem je skonstruiral negativne, celo sovražne podobe tujega/drugega. V pričujoči razpravi¹ so v Bartschevem romanu *Das deutsche Leid*, ki vsebuje prvine nemškega nacionalizma, predstavljene tako podobe Slovencev z vidika tujega/drugega kakor tudi asimetrična nemško-slovenska dvokulturnost na Spodnjem Štajerskem v času narodnostnih bojov in močne germanizacije pred prvo svetovno vojno.

Ključne besede: večkulturnost, podobe tujega/drugega, narodni boji, germanizacija Spodnje Štajerske, avstrijski roman, Rudolf Hans Bartsch

Cultural studies have shown that verbal depictions of non-Germanic nations in the Austro-Hungarian Empire in the dominant German discourse demand more investigative research which would expose the myth of a multicultural and supranational Austria-Hungary. German cultural colonialism has constructed negative, even hostile images of the foreign/the other. This article examines Bartsch's German nationalist novel *Das Deutsche Lied* and its depictions of Slovenes as foreign/other, as well as asymmetric German-Slovene biculturalism in Lower Styria in the period of ethnic friction and the unrelenting Germanization prior to World War I.

Keywords: multiculturalism, images of the foreign/the other, national struggle, Germanization of Lower Styria, Austrian novel, Rudolf Hans Bartsch

1 Uvod

Medkulturna literarna veda se, izhajajoč iz spoznanja, da je homogena kultura nekega naroda konstrukt, kritično opredeljuje do nacionalnega modela in daje prednost kulturnim razlikam, ki so rezultat pripisov v procesu srečanja dveh ali več kultur (Hofmann 2006: 11). Asimetrično razmerje med nemškimi in nenemškimi narodi ter kulturami v Avstro-Ogrski je po logiki vladarja in hlapca generiralo tudi podobe lastnega in tujega/drugega. Prevladujoči logiki vladajočega pogleda na lastno in tuje/drugo bi bilo treba predočiti kritičen pogled na nemški nacionalizem in kvazikolonialni diskurz, ki je vodil k tvorbi etničnih hierarhij (Ruthner 2002: 102). Raziskave o kulturnih

¹ Razprava je nastala v okviru raziskovalne skupine P6-0156 z naslovom Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine, ki jo financira Agencija za raziskovalno dejavnost RS; vodja raziskovalne skupine je red. prof. dr. Marko Jesenšek.

razlikah in asimetričnem razmerju med nemškimi in nenemškimi narodi bi prikazale realnejšo sliko avstroogrškega imperija in razbile nostalgičen mit o večkulturni monarhiji.² Podobe Slovanov v Avstro-Ogrski, opisane z vidika dominantnega nemškega diskurza, zahtevajo kritično branje, saj je kulturni kolonializem pozne Avstro-Ogrske v literarnih in drugih besedilih skonstruiral negativne in sovražne podobe Slovanov (Ruthner 2002: 93). Zatiranim, v našem primeru Slovencem v Avstro-Ogrski, je bilo največkrat očitano pomanjkanje kulture in civilizacije.

2 Kultura, domače/lastno, tuje/drugo

Preden bomo predstavili podobo Slovencev v poznem obdobju Avstro-Ogrske z vidika tujega/drugega na primeru Bartschevega romana *Das deutsche Leid (Ein Landschafts-Roman)*, v katerem prihajata do izraza nemški kulturni kolonializem in nacionalizem, moramo opredeliti razumevanje pojmov kultura, tuje in drugo. Kulturne študije razlagajo kulturo kot simbolni red oziroma kot supersistem narativnosti v prostoru. Ker so bile v sicer večkulturni avstroogrski monarhiji kulture asimetrično razporejene, bi težko govorili o medkulturnem dinamičnem konceptu kulture, ki temelji na interakciji kultur, na dotikališčih, izmenjavi in posredovanju med posameznimi kulturami ter na vzajemnem razumevanju in upoštevanju medsebojnih razlik (Földes 2009: 512). Zato se opiramo na model kulture, ki je določen s habitusom in spominom neke skupnosti, v katerem literatura ni le podsistem kulture, ampak opravlja funkcijo njene refleksije. Po analogiji s »cultural iceberg« predstavljajo vidne manifestacije (obleka, hrana, rituali, običaji idr.) le manjši del kulture, medtem ko ostaja njen večji del (vrednote, način mišljenja, predpostavke idr.) zakodiran. Kultura je razumljena tudi kot prostor, v katerem poteka boj za pomene, za utrjevanje in spodkopavanje sistemov moči oziroma vladavin. V našem primeru nas zanima produkcija kulturnih diferenc, asimetričnih odnosov med vladarjem in hlapcem, premeščanje pozicij, izključevanje tujega in drugega (Müller-Funk 2002: 15). Kaj je domače/lastno in kaj tuje/drugo, je odvisno od zornega kota opazovanja. V medkulturni vedi sta pojma domače/tuje oz. lastno/tuje razumljena v spreminjanju, kot del kulturnega procesa z vzajemnim učinkom vključevanja in izključevanja (Waldenfels 1997: 21). Tuje ni objektivna lastnost človeka ali predmeta, ampak relacijski pojem, ki nastane v srečanju z drugim v smislu A je tuje B-ju glede na C (Hofmann 2006: 14).

V kontekstu medkulturnosti ima pojem tuj tri delno prekrivajoče se pomenske ostenke. Prvi pomen izhaja iz topografskega pojma, tuje pomeni to, kar je zunaj domačega območja. Ta izkušnja tujega nastane, ko zapustimo domače okolje (npr. s potovanjem). Tujec (inozemec, zamejec) je tisti, ki je onstran naše meje, domačim prebivalcem neznan, moteč, morda tudi skrivnosten. Prostorski pojem tujega je opredeljen kot neznano zunaj, npr. zunaj našega telesa, družine, skupine, države in kulture. Tujec (npr. turist, begunec, gost, popotnik) se nahaja na drugi strani, onstran našega prostora, onstran naše države (inozemec) ali za mejo (zamejec). Od doma-

² Claudio Magris (2001: 17) piše o večkulturnosti oz. nadnacionalnosti kot bistveni sestavini habsburškega mita.

čih se lahko razlikuje tudi vidno (po obleki, barvi kože) in slišno (po jeziku). Drugi pomen tujega izhaja z vidika pripadnosti, pri katerem ima pomembno vlogo tudi nacionalna pripadnost; tuje je tisto, kar pripada drugemu in ne nam. Tretji pomen tujega se nanaša na to, kar dojemamo kot tuje, kot tuj način. Tuje je tisto, kar je z vidika opazovalca po svoji pojavnosti in bistvu povsem drugačno. (Hofmann 2006: 15) Pojem drugega predpostavlja hierarhično razmerje in priključno navzočnost prvega. Za Slovence, ki smo bili vse od prvih zametkov oblikovanja naroda in do konca prve svetovne vojne potisnjeni v položaj drugega, so v vlogi prvega, tj. vladarja in civilizatorja, nastopali Nemci kot državotvorna avstrijska nacija (Kreft 2016: 84). V okviru nacionalnega modela književnosti pa lahko na naših tleh od druge polovice 19. stoletja opazujemo prehod slovenske književnosti iz položaja drugega v položaj prvega (Hladnik 2016: 49). Otfried Schöffter je za analizo tujega izdelal sociološko-antropološki model, ki upošteva proces zблиževanja tujega z domačim/lastnim ali zapiranja domačega/lastnega pred tujim. V prvem primeru nastajajo hibridne identitete, v drugem negativne podobe tujega. Schöffter razlikuje na podlagi izločevanja tujega ali približevanja k tujemu štiri oblike tujega: tujost kot resonančni prostor domačega/lastnega, tujost kot nasprotje domačega/lastnega, tujost kot dopolnitev domačega/lastnega in tujost kot komplementarnost domačemu/lastnemu (Schöffter v Hofmann 2006: 20–26).

3 Rudolf Hans Bartsch: *Das deutsche Leid*

Avstrijski pisatelj in stotnik Rudolf Hans Bartsch (1873–1952) je pred prvo svetovno vojno v svojih romanih in novelah prikazoval sentimentalno podobo stare Avstrije. Na prelomu stoletja se je vozil z avtomobilom po južni Štajerski. Navduševal se je nad lepoto valovitih vinorodnih gričev nad Mariborom in to pokrajino med štajerskimi pisatelji v svojem času umetniško najbolj dovršeno ubesedil v pripovednih delih, v katerih je pogosto zapisoval refleksije o Slovencih oz. Slovanih ali pa se le-ti pojavljajo kot glavne ali stranske osebe, ki stopajo v dialog z avstrijskimi Nemci, in to celo v besedilih, ki dogajalno niso umeščena v slovenski prostor (npr. v romanu *Die Haidlkinder*).

Bartscheva dela so se prodajala v zelo visokih nakladah na različnih mestih, med drugim tudi v kioskih na železniški postaji. Po izdaji prvega objavljenega romana *Zwölf aus der Steiermark* (1907) je postal tako slaven, da je lahko opustil vojaško službo, Hermann Bahr pa je tedaj v njem odkril novo literarno zvezdo. V omenjenem romanu je bil Bartsch Slovincem še precej naklonjen. V glavni osebi študenta Zemljariča in poznejšega profesorja v Ljubljani je predstavil pozitivno, optimistično in kultivirano podobo spodnještajerskega Slovenca, medtem ko je Gornještajerca poimenoval celo z oznako »Mostschädel«³ (Lokar 1911: 461). Vendar Bartscheva naklonjenost do Slovencev ni trajala dolgo. V romanu *Das deutsche Leid* (1912) že

³ To je zmerjavka za prebivalce Gornje Avstrije in pomeni toliko kot alkoholik, od jabolčnika omamljen človek. Jabolčnik je bil na začetku 20. stoletja v Gornji Avstriji in deloma v Gornji Štajerski najznačilnejša pijača.

prevladujejo negativne podobe Slovencev in Slovanov, ki so predstavljeni kot tujci in sovražniki nemštva. Pod žanrsko oznako pokrajinskega romana, zapisano v podnaslovu, gre za razvojni roman z nemško nacionalistično idejo. Med pisateljem in glavno osebo Georgom Erasmusom Botzenhardtom je kar nekaj stičišč: Georg je rojen na začetku sedemdesetih let 19. stoletja, doma je iz Gradca, nekaj časa opravlja vojaško službo, navdušuje se nad vinorodno spodnještajersko okolico, zanima se za pokrajinsko zgodovino, napiše knjigo o lepotah Spodnje Štajerske idr. Glavno literarno osebo spremljamo od otroštva naprej skozi različne preizkušnje in stranpoti do štiridesetega leta starosti, ko se duševno umiri in najde svoj smisel v obrambi južne nemške meje.

Dogajanje zajema čas od sedemdesetih let 19. stoletja do prve svetovne vojne in je umeščeno v vinorodno okolico Maribora, v Dravsko dolino, na Pohorje, v Celje, deloma seže tudi v Gradec in do Dunajskega Novega mesta. Iz zgodbe, refleksij glavne osebe in komentarjev tretjeosebnega pripovedovalca se nedvoumno razbira nemškonacionalna ideologija prodora proti jugu. Zgodba se začne okrog 1878, tj. v času nacionalne prebuje, močne germanizacije in narodnih konfliktov na dvojezičnem Spodnjem Štajerskem. Že na začetku romana, v otroškem pogovoru med Georgom in njegovim prijateljem Thosom – oba rada prisluhneta političnim pogovorom odraslih –, sta jasno izraženi nemška prevlada nad Slovani in osvajalna politika prodiranja proti jugu. Thos bi rad iznašel orožje in ga prodajal le Nemcem, da bi postrelili vse Ruse in Vindišarje. O slednjih meni, da jih je treba uničiti, ker hočejo pregnati Nemce iz Spodnje Štajerske in jo osvojiti. Georg postane po tem pogovoru vročično vznemirljen in želi narediti celotno Spodnjo Štajersko nemško. V otroški domišljiji najde strategijo za njeno osvajanje; kot divji lovec na Pohorju bi vsakemu Nemcu podaril kos gozda (Bartsch 1911: 69–70). Njegova življenjska zgodba poteka nato nekoliko drugače. Po končani gozdarski šoli opravlja prakso gozdarja pri veleposestniku na Pohorju. Pri dvajsetih letih doživi prvo, kratkotrajno ljubezen s slovensko viničarsko deklico Dorotejo. Nekaj časa dela kot vojak, nato presedla k vojaški godbi, igra v graškem gledališkem orkestru, s prijatelji ustanovi kvartet, v prostem času prireja koncerte in tako zbira denar za Schulverein. Po novi ljubezni z nemškim dekletom, ki umre za jetiko, tava po monarhiji, dokler v Dunajskem Novem mestu ne najde preprostega dekleta, s katerim se poroči in vrne v južno Štajersko, kjer si ustvari družino, postane lastnik posestva in brani nemško južno mejo.

Bartsch pripoveduje tako o slovenskem narodnem boju na Spodnjem Štajerskem kot o nemški boli in predstavi narodno prebujene Slovence kot tujce/druge, nasprotnike in sovražnike nemštva. Spodnja Štajerska se z njegovega zornega kota trga od nemške celote in je razumljena kot oblika tujega v smislu resonančnega prostora lastnega (Schäffter, cit. po Hofmann: 2006: 20). Zaradi strahu pred izgubo Štajerske kot nemške celote je življenje glavne literarne osebe usmerjeno v prizadevanje za ohranitev nemške prevlade na Spodnjem Štajerskem. Prežet z nemškim nacionalizmom, razglasi Spodnjo Štajersko za nemško posest. Po Bartschu je Nemec upravičen do nje, ker da je pred tisočletjem zmagoslavno prišel tja z nemško kulturo in s kapitalom:

Damals kam der Deutsche mit der Bibel und der Nibelunge Not in Händen. Mit Minnesang, mit Fiedel, Harfe und Heldensage. Aber er rodete auch, trocknete Sümpfe aus, baute

hellweiße Burgen und Kirchen [...] Von oben herab, von gesteigerten Leben des Befreiten eroberte er sich dieses Land, wie Erzengel Michael, der aus der Wolken über den Drachen herunterbraust. Dieses Volk aber kriecht uns aus den Tiefen geistigen Neides an den Leib und stößt uns den Dolch von unten in die Eingeweide (Bartsch 1912: 205).⁴

Georg ugotavlja, da so spodnještajerska mesta in trgi le še posamezni nemški otočki, ki jim preti nevarnost, da se bodo potopili v slovanski povodnji.⁵ Na nekem drugem mestu pravi, da je že vse do nemških zidanic po vrhovih vinogradov narasla slovanska povodenj od spodaj, iz kanalov vrelega nezadovoljstva in sovraštva. Z metaforiko vertikalne skale in umazane vode so Slovanom odvzete kulturne in moralne vrednote. Prikazuje jih kot nasilne, sovražne in zavistne osvajalce južne Štajerske, hkrati pa glorificira visoko kulturo in vladavino nemškega naroda. Bartsch sledi nemški nacionalistični ideologiji prodiranja proti jugu in germanizacijskemu načrtu Spodnje Štajerske, kar je večkrat tudi neposredno izraženo: »Bis an die blaurollende Adria! Nein, bis an die Drau, nur bis an die Drau« (Bartsch 1912: 205).⁶

Protagonist romana izraža na številnih mestih strah pred slavizacijo južne Štajerske, vročično hrepeni po tem ozemlju in želi zgraditi nemški most do južnoštajerskega podeželja, kjer ugotavlja pomanjkanje nemškega kmečkega prebivalstva. Melanholični lirski opisi južne Štajerske in njenih tipičnih značilnosti (bele zidance po vrhovih štajerskih vinorodnih gričev, omamen vonj vinske trte, zrelega grozdja, pravih kostanjev, oglašanje klopotca v jesenskem vetru idr.) niso le prefinjena estetska prvina romana, ampak so v vlogi imperialistične tendence in nacionalistične ideologije.⁷

4 Spodnještajerski Slovenci kot podobe tujega/drugega

Tujo kulturo vidimo in presojava z vidika lastne, pri čemer odigrajo pomembno vlogo nacionalni oz. kulturni stereotipi, ki delujejo kot vnaprejšnji filter, skozi katerega zaznavamo tuje. Stereotipne podobe⁸ tujega so definirane kot omejene, posplošene, vendar učinkovite oblike zaznav, ki se v teoriji tujega zapisujejo kot strategije sprejemanja in zavračanja neke kulture.⁹ Posebej trdovratne so iz nacionalizma porojene stereotipne podobe tujega, ki se lahko v določenih pogojih zelo hitro obudijo in pre-

⁴ »Takatrat je prišel Nemeč s Sv. pismom in s pesmijo Nibelungov v roki, z minesangom, s harfo, z goslimi in z junaško pesmijo. Trebil je gozdove, sušil močvirja, zidal svetlo bele gradove in cerkve [...] Od zgoraj, s stališča osvobojenega, osvobojenega moža si je osvojil deželo kot nadangel Mihael, ki privihra iz oblakov nad zmaja. Ta rod pa se plazi iz globlin trupene zavisti in jim od spodaj zarine bodalo v črevesje.«

⁵ »Was sollen diese deutschen Inselchen. Marburg. Cilli, Rann, Gottsche bedeuten? Sind es Steine, die von Knabenhand hintereinander in das Wasser geworfen worden sind, dort, wo einstmals eine Brücke nottun wird?« (Bartsch 1911: 273) [»Kaj naj ti nemški otočki: Maribor, Celje, Brežice, Kočevje? So kamni, z deško roko vrženi drug za drugim v vodo, tja, kjer bo treba enkrat mostu?«]

⁶ »Vse do modrih valov Jadrana. Ne, le do Drave. Samo do Drave.«

⁷ Tone Smolej navaja za lepote opise pokrajine izraz arkadijski opisi, če niso v politični, ideološki ali kakšni drugi funkciji (2005: 26).

⁸ Podobe so interne predstave o svetu in kompleksni slik, ki prekrivajo naše zaznave ali jih celo vodijo (Müller-Funk 2016: 186).

⁹ Daniel-Henri Pegeaux piše, da prinaša stereotip, ki povzdigne pridevnik na stopnjo bistva, »definicijo Drugega in je izjava minimalnega kolektivnega znanja, ki hoče biti v vsakem zgodovinskem trenutku veljavno« (Smolej 2005: 12–13).

idejo v sovražne podobe narodov in kultur. Podobe tujega niso statične, literatura jih lahko utrjuje ali spreminja v pozitivno oz. negativno smer. Na njihovo spreminjanje vplivajo tako različne kulturne in politične razmere kakor tudi spremenjeni interesi do neke kulture ali naroda. Praviloma se spreminjajo ob mednarodnih konfliktih, takrat pripadnikom narodov, ki so na naši strani, začnemo pripisovati pozitivne lastnosti in obratno (Svetina 2005: 37). Opisovanje in presojanje tujih kultur poteka na podlagi primerjanja z lastno kulturo. Podobe tujega zato ne ustrezajo resničnosti in niso povsem subjektivne, ampak so konstruktivni mentalnih in čustvenih predstav ter političnih, kulturnih, družbenih moči in ideologij (Beller v Müller-Funk 2016: 191).

Nemci so za koroške in štajerske Slovence oziroma za Slované nasploh uporabljali izraza Vindišarji ali Vendi, ki sta se do prve polovice 19. stoletja uporabljala nevtralnoma, v času narodnih bojev proti koncu 19. stoletja in zlasti v 20. stoletju pa sta postala psovki. Bartsch je v romanu *Das deutsche Leid* za Slovence največkrat zapisal kar izraz Slovani, pogosto tudi Vindišarji, nekajkrat se pojavijo Vendi in le izjemoma Slovenci. Vindišar ali Vend pri Bartschu ne evocira dodatne negativne konotacije, saj je imel pisatelj že v izhodišču negativen odnos do Slovencev oz. Slovanov. Ti so v primerjavi z Nemci ves čas v podrejenem položaju ter razglašeni za divjake in barbare.¹⁰ Bartschev glavni literarni lik nenehno povzdiguje nemščino kot svetovni jezik, kot jezik visoke kulture, filozofije, religije in znanosti, vindišarski ali vendski jezik pa ima le za ljudski idiom, za manjvreden jezik zaostalega in nezadovoljnega ljudstva, a ta vendarle ogroža spodnještajersko nemščino:

Durch die Sonnenwelt, in der bisher die Sprache des gedankenvollsten der Völker erklang, kroch nun ein Idiom, das noch keine Seele befreit und beglückt, das von Zurückgebliebenen und Unzufriedenen gestützt und gelobt, von Dumpfen und gehässigen zum Schlachtgeschrei verdorben worden war«¹¹ (Bartsch 1912: 97).

V romanu *Das deutsche Leid* je zapisanih nekaj slovenskih besed in besednih zvez v popačeni obliki. Največkrat gre za poimenovanja slovenskih kulinarčnih, pokrajinskih in etnografskih posebnosti.¹² Asimetrična nemško-slovenska dvojezičnost ni izražena le v obrobni, ampak predvsem v estetski rabi slovenščine. Raba popačene slovenščine v primerjavi s ponavljajočimi se himničnimi opisi spodnještajerske pokrajine, ki podčrtujejo opevano visoko estetiko nemškega jezika, dokazuje pisateljevo neznanje slovenščine, še bolj pa prepričanje o manjvrednosti in zaostalosti slovenščine. O Slovanih pravi Bartsch, da so z zavrnitvijo nemškega jezika zavrgli pot k ozdravitvi svojih nemirnih duš, do moči in zmage ter izgubili sleherno možnost, da bi kdaj v prihodnosti dosegli kulturne vrednote (Bartsch 1912: 108).

Zapisi o večvrednosti nemškega naroda, nemške kulture in nemščine kot svetovnega jezika se pojavljajo na več mestih romana. Slovenci so v primerjavi z Nemci brez kulture, prave izobrazbe in kulturnega jezika. Bartschev nacionalizem že vsebuje

¹⁰ Izjemo predstavlja le opis nekega svetovljanskega in dostojanstvenega Srba (Bartsch 1912: 175).

¹¹ »Skozi sončni svet, v katerem je doslej zvenel najbolj globokoumen jezik narodov, se zdaj plazi le idiom, ki ni osvobodil in osrečil še nobene duše. Podpirajo in hvalijo ga zaostali in nezadovoljni ljudje, ki so ga v zatohosti in sovražnosti pokvarili in spremenili v svoj bojni klic.«

¹² Npr.: Dorotja, Jauk, Ljuk, zeleni Jurji, Klobassen, stara mjest, Butize, Hej Slované, Goriza baba.

znake poznejše nacistične ideologije. Med drugim navaja, da se Slovenci od Nemcev¹³ razlikujejo tudi po zunanjih znakih: po zabuhlem obrazu, širokih ličnicah, poševnih očeh in veliki glavi. Na ozadju teh zapisov se razbirajo kulturni stereotipi o intelektualnih Nemcih in barbarskih Slovanih, ki so označeni kot nižja oz. sovražna rasa (Bartsch 1912: 163). Večje pozornosti so deležna štajerska dekleta, vendar Bartsch pohvali le njihov videz, vesel in lahkoten značaj. Naklonjen je nemškutarskim podeželskim dekletom, ki so privlačna za nemške fante le zaradi očarljive naivnosti, vraževernosti in čutne radoživosti. Te lastnosti pridejo najbolj do izraza pri Doroteji, ki izhaja iz viničarske, Nemcem naklonjene družine, v katero se ob prvem srečanju zaljubi Georg, ko potuje po štajerskih vinorodnih gričih v okolici Maribora.

5 Bivalni prostor, hrana, običaji, praznovanja, religija

Bartschevo podobo štajerskih Slovencev dopolnjujejo opisi bivalnih prostorov: hrane, pijače, običajev, praznovanj in religije. Vindišarski kmet prebiva v čisti koči s slamnato streho. Njeno notranjost predstavlja črna kuhinja z odprtim ognjiščem, nad katerim visijo šunke in kosi slanine. Pohišstvo je skromno: klop ob ognjišču, na strani postelja, v kotu miza z nekaj stoli in nad njo križ z blagoslovljenimi vejicami. Prehranjuje se pretežno s kruhom in z mlekem. Skozi vse leto se z globokim občutjem pripravlja na veliko noč in se veseli blagoslovljene velikonočne pojedine, ko se na njegovi mizi zvrstijo šunka, kruh, potica, hren, klobase in pisanke. Vindišarski kmet je gostoljuben, gosta sprejme po starem običaju s kruhom in soljo, ponudi mu tudi klobaso, maslo, kolače in vino. Slovence ima Bartsch za globoko verne in vraževerne. Doroteja verjame v ljudske pripovedke, v usodo, obišče prerokovalko v Mariboru, Georg (Jurij) se ji prikaže kot poganski zeleni Jurij itd. Med podeželskim prebivalstvom opaža Bartsch veliko pobožnost in vdanost. Poslušni so katoliškemu duhovniku in se radi udeležujejo verskih procesij. O podeželskih Slovencih piše, da so otročji, vedri, hvaležni, prežeti s poganskimi običaji in vraževerjem, polni ljudskih pripovedk in zgodb. Spet drugje navaja, da imajo globoko srčno kulturo, vendar se to neodkrito bogastvo slovenske ljudske duše že kvari. Razen kmetov po odročnih domovih vinorodnega okoliša, ki še kažejo naklonjenost nemštvu, so postali Slovenci pokvarjeni. V primerjavi z Nemci, ki se odlikujejo po globokem duhu, sposobnosti in estetiki, so Slovincem odvzeti vsi atributi kulturne identitete:

Aber dieses Volk ist ohne Geschichte, ohne Erinnerungen, ohne Heldenzeit und Heldenlied, ohne große Beispiele und große Männer, ohne den heißen Drang und Trieb nach Erkenntnis und Forschung. Es fehlt ihm die heilige, lange, läuternde Vorbereitung anderer Kulturvölker (Bartsch 1911: 381).¹⁴

Bartsch nadalje piše, da Slovenci v primerjavi z Nemci, ki imajo šolane glasove in so večši štiriglasnega petja, pojejo le enoglasno (Bartsch 1911: 90). Protagonist romana v tem kontekstu vzdihuje, kaj vse bi Slovincem podarila nemška šola, če ji ne bi nasprotovali:

¹³ V opisu glavne osebe so zmeraj znova poudarjeni svetli lasje in modre oči.

¹⁴ »Ta narod je brez kulture, brez spomina, brez junaški časov, brez junaških epov, brez velikih zgledov in velikih mož, brez vroče težnje in stremljenja po spoznanju in raziskovanju. Nima svete, dolge, očiščevalne predpriprave drugih kulturnih narodov.«

Was hätte da die deutsche Schule zu tun, zu schenken; diese Schule, die zu diesen Anlagen das deutsche Gemüt, die Tiefe des großen Beispiels, die erwerbsame Tüchtigkeit und zuletzt die Schönheit des deutschen Liedes fügen könnte (Bartsch 1911: 106).¹⁵

Na Bartscheve zapise o Slovencih v romanu *Das deutsche Leid* se je deloma odzval Lojz Kraigher v romanu *Kontrolor Škrobar* (Zadavec 1973: 506). Ena od oseb, dr. Rupnik, v 14. poglavju romana citira v slovenščino prevedene odlomke iz Bartschevega romana in se do njih kritično, večkrat ironično opredeljuje. Dr. Rupnik npr. odločno zavrne Bartschevo izjavo o enoglasnem, monotonem slovenskem petju in poudari, da je pisatelj monotono petje lahko slišal le pri spodnještajerskih nemškutarjih:

Veste, kdo ne poje? – Kdo nima niti ene svoje pesmi, da bi jo zapel? – Spodnještajerski nemškutar. Celo pravi Nемеc, inozemec in priseljenc, pozabi tukaj svojo pesem. Če jim s silo vbijete kratko šolsko pesemco, vam jo zapoje – enoglasno, monotono! Če pa hočejo resnično peti, zapoje slovensko pesem. To se zgodi seveda le po polnoči (Kraigher 1978: 319).

6 Slovenski izobraženci v Bartschevih očeh

Po Bartschu so Nemci v Spodnjo Štajersko prinesli visoko kulturo in kapital, zato imajo pravico do nje, Slovenci pa jih z narodnim bojem le zavirajo. O Slovanih piše, da so nesposobni za gospodarsko in kulturno preživetje, ter razlaga, da bi umik nemštva iz teh krajev pomenil zmago barbarstva. Obenem se boji združevanja jugoslovanskih narodov, ker sluti v tem nevarnost za obstoj Avstro-Ogrske. Medtem ko Bartsch slovenskemu kmetu, ki izkazuje prijaznost Nemcem, pripiše nekatere pozitivne lastnosti, npr. srčno kulturo, čistočo in gostoljubnost, so njegove podobe slovenskih izobražencev negativne in konstruktivno nemškega nacionalizma. Slovenski izobraženci v tem romanu niso le tujci oziroma drugi, temveč tudi sovražniki nemške kulture in jezika ter uničevalci lastnega naroda. O njih beremo, da so se na hitro naučili samo tisto, kar je bilo nujno potrebno za opravljanje poklica, zato nimajo prave izobrazbe.¹⁶ V sovraštvu do Nemcev so se zaprli pred njihovimi velikimi in svobodnimi duhovi, pesniki, misleci in učenjaki, pred visoko nemško kulturo, ki bi jih edina lahko pripeljala do popolne izobrazbe (Bartsch 1911: 106–107).¹⁷

Od spodnještajerskih izobražencev, tj. odvetnikov, trgovcev, uradnikov, zdravnikov, študentov in katoliških duhovnikov, so bili Bartschu največji trn v peti prav sle-

¹⁵ »Kaj vse bi tu lahko storila nemška šola, kaj bi lahko podarila; ta šola, ki bi k tem nastavkom lahko prispevala nemško naravo, globino velikega zgleada, pridobljeno spretnost in ne nazadnje lepoto nemške pesmi.«

¹⁶ V Kraigherjevem *Kontrolorju Škrobarju* je zavrnjena tudi ta Bartscheva nacionalistična izjava. Dr. Rupnik pojasnjuje, da so imeli Slovenci na mariborski gimnaziji zmeraj boljše ocene iz nemščine in nemške literarne zgodovine kot Nemci. O Slovencih pravi, da ne sovražijo nemškega jezika, saj jim celo Nemci zavidajo, da so večji pri učenju tujega jezika, vendar bi Bartsch želel, da bi za nemščino zavrgli svojo narodnost in postali odpadniki (Kraigher 1978: 314).

¹⁷ Zapiranje pred največjim, pred nemško dušo, je Bartsch ponazoril s prisposobno o kovaču, ki je podkoval Zveličarjevo oslico in zato smel izreči tri želje. Kljub temu da ga je Zveličar trikrat opomnil, naj ne pozabi na najboljše, si je zaželel le past na hruški za tatove, denar v svojem mošnjičku in žganje v svoji steklenici.

dnji, ker jim je bilo večinsko kmečko prebivalstvo najbolj poslušno in so ga odvrčali od nemštva. Tako beremo o nacionalno gorečih katoliških duhovnikih in kaplanih, ki da hujskajo Slovence zoper Nemce. Duhovnik na Pohorju naj bi imel na vratih napis: »Za Nemce in pse prepovedano.« Spet na drugem mestu pripoveduje, kako hudoben kaplan ni spoštoval poslednje želje nemškega pokojnika Tavernarija in je pri njegovem odprtem grobu na svojo voljo opravil molitev v slovenščini. Katoliški duhovnik¹⁸ dobi oznako hudoben, kadar se zavzema za slovenstvo ali mu je pripisana krivda za nacionalno sovraštvo. Hkrati pa Bartsch zelo naklonjeno piše o pastoru kot varuhu nemštva na južni meji.

7 Obramba nemške jezikovne meje oz. programa za izbris slovenstva

Slovenska narodna prebujanje je v romanu prikazana kot glavna ovira na poti ponemčenja Spodnje Štajerske. Bartsch piše o nujnosti povezave spodnještajerskih mest, ki kažejo nemški videz, s slovenskim zaledjem na podeželju, kar je z njegovega vidika predstavljeno kot obrambni boj za zaščito nemške jezikovne meje na jugu. Narodni boji na Spodnjem Štajerskem so tematizirani v času Taaffejeve vlade (1879–1893) in poznejših vlad. Z vladne strani je pritisk na nenemške narode za časa Taaffejeve vlade, katere naloga naj bi bila pomiritev med seboj sprtih narodov monarhije, nekoliko popuščal, hkrati se je v tem obdobju med avstrijskim nemškim meščanstvom, ki je očitalo vladi zaradi koncesij Čehom in Slovincem izdajstvo in rušenje nemštva v obmejnih pokrajinah, razplamtel agresivni nacionalizem in je, oprt na nemški kapital, predstavljal veliko nevarnost za Spodnjo Štajersko (Vodopivec 2008: 278). Slovenska narodna politika si je v tem času prizadevala za enakopravnost slovenščine v šolah in uradih na naših tleh, čemur so se Nemci na Spodnjem Štajerskem upirali. Kljub temu je Taaffejeva vlada leta 1889 uvedla slovensko vzporednico na nižji gimnaziji v Mariboru brez večjega nasprotovanja tamkajšnjega nemštva (Vodopivec 2008: 283).

Za obrambo nemške južne meje sta v osemdesetih letih 19. stoletja začeli delovati nacionalistični društvi Schulverein in Südmark, ki sta imeli številne podružnice na Spodnjem Štajerskem. Schulverein je bil leta 1880 ustanovljen na Dunaju, da bi z mrežo nemških šol ščitil nemško jezikovno mejo, pri čemer je šlo za natančno izdelan program ponemčevanja nenemških narodov skozi oblike šolstva. Od leta 1911 je Schulverein na območjih, kjer je bil ogrožen obstoj nemške šole, naseljeval sirote brez staršev iz dunajske sirotišnice in zanje poiskal rejniške družine. Mrežo šol je premišljeno razpredel tudi v najbližji okolici mest, ki so bila povsem v nemških rokah, in tako dosegel, da so morali tudi slovenski otroci iz okoliških krajev obiskovati nemško

¹⁸ Primer hudobnega katoliškega duhovnika se pojavi v alegorični pripovedki o dravskem zvonu in podčrtuje »krivdo« slovenskih intelektualcev za narodnostni boj na Spodnjem Štajerskem. V neki vasi blizu koroško-štajerske meje so Slovenci kupili cerkveni zvon, Nemci pa so darovali za orgle. Predstavljala sta dušo pokrajine, dokler ni prišel hudoben duhovnik, ki je pregovoril farane, da so prodali orgle v nemško cerkev na Ptuj. Slovenski zvon je od hrepenenja po orglah obmolnil in se nekega dne pognal v Dravo za orglami, kjer se kot velikanska želva plazi za njimi. Doroteja, ki Georgu pripoveduje to pripovedko, zaključuje, da se bo v deželo vrnil mir, ko bo zvon prispel do Ptuja in se ponovno združil z nemškimi orglami (Bartsch 1911: 120).

šolo.¹⁹ Glavni namen teh šol je bil vzgojiti otroke v nemškem duhu ter jim vcepiti zavest o večvrednosti nemške kulture in naroda nad drugimi narodi. Na Spodnjem Štajerskem je Schulverein posvetil posebno pozornost izgradnji in podpori mreže šol na območju od Šentilja do Maribora, da bi ponemčil to območje in ga povezal z nemškim narodnim ozemljem, s čimer bi bil ustvarjen prvi most na poti do Jadranskega morja.

Bartsch v romanu *Das deutsche Leid* zelo naklonjeno piše o obeh organizacijah. Njegov protagonist Georg opozarja, da se spodnještajerski Nemci premalo zanimajo za nacionalno politiko, zato delo obeh organizacij pozdravi kot hvalevredno prizadevanje za ublažitev in ozdravitev razjedajoče bolezni na smrt obsojenega nemškega naroda na južni meji. Tudi sam se odloči za dejavno vključitev v obrambo nemštva. Podobno kot je to počela Südmark s svojimi koledarji in drugim propagandnim gradivom, tudi sam želi privabiti na južno mejo čim več Nemcev. Obžaluje, da na tem območju nihče ne gradi velikih okrevališč, ki bi privabljala miru željne ljudi iz vsega sveta. Med drugim napiše neke vrste turistični vodnik z naslovom *Der Wendenkalender*.²⁰

Protagonist romana je predstavljen kot prizadeven podpornik Schulvereina. S prijatelji ustanovi kvartet Himmelmayer. V prostem času prirejajo koncerte, od katerih prispevajo del dohodka Schulvereinu. V romanu je opisano, kako so že na prvem velikonočnem koncertu v Celju poželi velik uspeh in prispevali denar za nemško šolo v prvi vasi pred Celjem, kar je pomenilo načrtno germanizacijo slovenskih otrok tudi zunaj mestnega okolja. Bartsch piše, da so celjski Nemci in nemškutarji s to šolo odgovorili na slovensko zahtevo po vpeljavi slovenske paralelke v nižjih razredih celjske gimnazije. Ustanovitev slovensko-nemških paralel na nižji gimnaziji v Celju leta 1895 je povzročila veliko nasprotovanje tamkajšnjih Nemcev in nemškutarjev, ki so na pomoč poklicali Nemce iz celotne monarhije.²¹ Ustanavljanje nemških šol na jezikovni meji je v romanu predstavljeno kot darilo visoke nemške omike in jezika nekulturnim slovenskim nasprotnikom, da bi izobrazili njihove otroke v nemškem duhu:

Wir wollen unsern Gegnern aus dem Reichtum der deutschen Seele schenken und schenken, bis sie zu unsern Brüdern emporwachsen. Wir wollen ihnen die Wunder unserer Sprache, unserer Bildung öffnen und die Seelen ihrer Kinder sollen einst, reichblühend und versöhnt, gegen jene Väter zeugen, die ausrotten wollten, was deutsch ist. Für jedes Leid, für Wehe und Schade, den sie uns zufügen, antworten wir mit einer deutschen Schule (Bartsch 1911: 294).²²

¹⁹ Schulverein je na območju južne Štajerske do konca prve svetovne vojne zgradil 17 lastnih šol, v 26 krajih podprl izgradnjo šole in si s tem zagotovil pouk samo v nemščini. Poleg teh je vzdrževal še 13 šol in 6 otroških vrtcev. V 24 krajih je naselil sirote brez staršev in z njimi polnil nemško šolo ter v več kot v sto krajih dajal šolam razne podpore in si tako zagotavljal pouk v nemščini (Teplý 1968: 486).

²⁰ V poglavjih, imenovanih po koledarskih mesecih, so za vsak mesec posebej opisana razpoloženja in usode ljudi, iz vsakega poglavja pa veje tudi tožba po izrinjeni nemški duši iz najlepše pokrajine.

²¹ Ta slovensko-nemški spor je pripeljal do padca Windischgrätzove vlade (Vodopivec 2008: 283).

²² »Našim nasprotnikom želimo podarjati in podarjati iz bogastva nemške duše, dokler ne bodo dorasli našim bratom. Želimo jim odpreti čudež našega jezika, naše omike, da bodo duše njihovih otrok nekoč bogato cvetoče in spravljive nasproti onim očetom, ki hočejo izkoreniniti vse, kar je nemško. Za vsako bol, gorje in škodo odgovarjamo z nemško šolo.«

V nadaljevanju piše Bartsch, kako so nemškutarji radi jemali svoje otroke iz slovenske šole in jih pošiljali v nemško šolo. Pri tem ne pove, da jih je Schulverein privabljal na svojo stran z različnimi podporami in tako načrtno pletel mrežo šol tudi na obrobju mesta oziroma po vaseh blizu mesta ter povezal spodnještajerska mesta s podeželjem. Protagonist se v sklepnem delu romana že veseli nastajajoče mreže nemških šol vzdolž Drave (Bartsch 1911: 403).

Kmečko prebivalstvo je konec 19. stoletja predstavljalo na slovenskih tleh monarhije večinski del prebivalstva.²³ Boj za pridobitev spodnještajerskega kmetstva je potekal tako na slovenski kot na nemški strani.²⁴ Ena od strategij za slabitev nemštva na Spodnjem Štajerskem je bil bojkot nemških trgovcev in obrtnikov, česar so se Nemci zelo bali, ker bi to lahko oslabilo njihovo gospodarsko moč. Tudi Bartsch je v romanu *Das deutsche Leid* tematiziral bojkot nemškega blaga in za to okrivil katoliške duhovnike ter jih predstavil kot največje nasprotnike nemštva na Spodnjem Štajerskem.

Za gospodarsko pomoč Nemcem na narodnostno mešanem ozemlju na Štajerskem, Koroškem, Primorskem, Tirolskem in Kranjskem (za Kočevarje), v resnici pa v germanizacijske namene, je bila v Gradcu leta 1889 ustanovljena nemška nacionalistična organizacija Südmark, ki je k sodelovanju privabila tudi Nemce iz rajha, avstrijske vlade od Taaffejeve naprej pa obsodila ogrožanje nemštva (Teplý 1968: 490). Ob meji, zlasti na ozemlju med Šentiljem in Mariborom, je premišljeno in načrtno naseljevala nemške kmete. Izbirala je protestantske, nemštvu privržene družine z več otroki iz Švabskega in območja ob Neckarju, ki so se že pred prihodom v Slovenske gorice ukvarjale z vinogradništvom. Priseljene družine so se po jeziku in veroizpovedi razlikovale od domačinov, s čimer so bile na tem območju načrtno ustvarjene nemške kolonije (Teplý 1968: 491).

K propagandi organizacije Südmark na Spodnjem Štajerskem je v veliki meri prispeval Bartschev roman *Das deutsche Leid*, ki se bere tudi kot slavospev tej nacionalistični organizaciji in njenemu uspehu pri nemški kolonizaciji na južnem Štajerskem. Zgodba se konča tako, da si Georg kupi posest na jezikovni meji in se tam ustali z družino. Bartsch opiše zgledno življenje nemške kolonije v Šentilju, kamor je Südmark pred prvo svetovno vojno naselila švabske in pfalske protestantske družine z več otroki in tako gradila nemško povezavo od Šentilja do Maribora. Protestantski etos predstavi kot garancijo za gospodarski napredek in zavezanost nemštvu na južnem Štajerskem. Priseljeni nemški kmetje so – tako Bartsch – pridni, živijo zgledno in harmonično življenje, znajo gospodariti in zvesto branijo nemštvo na južni meji. Slovenci pa so predstavljeni kot lahkomiselni, trmasti, pohlepni po denarju in kot slabi gospodarji (Bartsch 1911: 401–02). Roman izzveni v zmago nemštva na Spodnjem Štajerskem

²³ Leta 1869 je živel v deželah monarhije s slovenskim prebivalstvom še 80 % kmečkega prebivalstva, leta 1900 še več kot 73 % (Vodopivec 2008: 275).

²⁴ V 60. letih 19. stoletja so na slovenski strani za narodnostno prebujo pomembno vlogo odigrala taborska gibanja.

in tolerance med protestanti in katoliki.²⁵ Protagonist je pomirjen, s pastorjem kolesari po spodnještajerskih vinorodnih gričih in kot nekakšen odrešenik pridiga o ljubezni, ki naj premaga sovraštvo med ljudmi. V družbi s pastorjem si ogleduje razcvet nemške kolonizacije v južni Štajerski, tudi nemško kolonijo²⁶ v Šentilju, in napove, da bo v naslednjih desetih letih nemška povezava od Šentilja do Maribora popolnoma izgrajena. Kolo zgodovine se je za južno Štajersko vendarle zasukalo drugače, kot je predvideval Bartsch.

VIRI IN LITERATURA

- Rudolf Hans BARTSCH, 1912: *Das deutsche Leid: Ein Landschafts-Roman*. Leipzig: Verlag von L. Staakmann.
- Csaba FÖLDES, 2009: Black Box Interkulturalität: Die unbekannte Bekannte (nicht nur) für Deutsch als Fremd-/Zweitsprache: Rückblick, Kontexte und Ausblick. *Wirkendes Wort* 59/3. 503–25.
- Miran HLADNIK, 2016: Vključevanje drugega in drugačnega v slovensko literarno zgodovino. *Drugačnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ur. A. Zupan Sosič. Ljubljana: ZIFF (52. SSJLK). 46–53. Tudi na spletu.
- Michael HOFMANN, 2006: *Interkulturelle Literaturwissenschaft: Eine Einführung*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- Pieter M. JUDSON, 2001: Versuche um 1900, die Sprachgrenze sichtbar zu machen. *Die Verortung von Gedächtnis*. Ur. M. Csaky, P. Stachel. Dunaj: Passagen. 163–73.
- Lojz KRAIGHER, 1978: *Kontrolor Škrobar: Zbrano delo: Tretja knjiga*. Ur. in opombe napisal D. Moravec. Ljubljana: DZS.
- Lev KREFT, 2016: Razdvojenost v drugosti: Slovenstvo med narodi. *Drugačnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ur. A. Zupan Sosič. Ljubljana: ZIFF (52. SSJLK). 79–86. Tudi na spletu.
- Janko LOKAR, 1911: Naš narodni boj v nemškem slovstvu. *Ljubljanski zvon* 31/8. 461–68. Tudi na spletu.
- , 1911: Naš narodni boj v nemškem slovstvu. *Ljubljanski zvon* 31/9. 521–31. Tudi na spletu.
- Claudio MAGRIS, 2001: *Habsburški mit v moderni avstrijski književnosti*. Trst: ZTT.
- Wolfgang MÜLLER-FUNK, 2002: *Kakanien revisited: Über das Verhältnis von Herrschaft und Kultur. Kakanien revisited: Das Eigene und das Fremde in der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Ur. W. Müller-Funk, P. Plener, C. Ruthner. Tübingen, Basel: A Francke V. 14–32.
- , 2016: *Teorien des Fremden: Eine Einführung*. Tübingen: France Verlag.
- Daniel-Henri PAGEAUX, 2005: Uvod v imagologijo. Prev. T. Smolej. *Podoba tujega v*

²⁵ V tem kontekstu si podasta roko tudi pastor in katoliški duhovnik. Georg opravi s pastorjevimi dovoljenjem simbolno pomiritev med pripadniki katoliške in protestantske veroizpovedi; sina mu krsti katoliški duhovnik, blagoslov hiše opravi pastor.

²⁶ Organizacija *Südmark* je za svoje simpatizerje organizirala potovanja v nemško kolonijo v Šentilju, kjer je prirajala družabne večere in predavanja ter omogočila obiskovalcem navezovanje stika s tamkajšnjimi priseljenci. Leta 1913 je bilo v glasilu organizacije *Südmark* objavljeno poročilo o prijetnih doživljajih skupine turistov iz Manheima, ki je obiskala to kolonijo (cit. po Judson 2001: 1).

- slovenski književnosti: Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti (imagološko berilo)*. Ur. T. Smolej. Ljubljana: FF. 9–20.
- Clemens RUTHNER, 2002: K. (u.) k. postcolonial? Für eine neue Lesart der österreichischen (und benachbarten) Literatur/en. *Kakaniien revisited: Das Eigene und das Fremde in der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Ur. W. Müller-Funk, P. Plener, C. Ruthner. Tübingen, Basel: A. France V. 93–103.
- Tone SMOLEJ, 2005: Perspektive imagologije. *Podoba tujega v slovenski književnosti: Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti (imagološko berilo)*. Ur. T. Smolej. Ljubljana: FF. 21–29.
- Matija SVETINA, 2005: Stališča, predsodki in stereotipi. *Podoba tujega v slovenski književnosti: Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti (imagološko berilo)*. Ur. T. Smolej. Ljubljana: FF. 30–38.
- Bogo TEPLY, 1968: Narodnostno življenje pri Lenartu v slovenskih gorinah pred prvo svetovno vojno. *Svet med Muro in Dravo: Ob stoletnici 1. slovenskega tabora v Ljutomeru 1868–1968*. Ur. V. Vrbnjak. Maribor: Obzorja. 474–513.
- Peter VODOPIVEC, 2006: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: Slovenska zgodovina od konca 18. do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan.
- , 2008: Von den Anfängen des nationalen Erwachens bis zum Beitritt in die europäische Union. *Slowenische Geschichte: Gesellschaft, Politik, Kultur*. Ur. P. Štih, V. Simoniti, P. Vodopivec. Gradec: Leykam.
- Bernard WALDENFELS, 2013: *Topographie des Fremden: Studien zur Phänomenologie des Fremden 1*. 6. izdaja. Frankfurt ob Majni: Suhrkamp V.
- Franc ZADRAVEC, 1973: Kraigherjev roman Kontrolor Škrobar. Lojz Kraiger: *Kontrolor Škrobar*. Maribor: Obzorja. 481–532.

SUMMARY

The asymmetric relationship between the German and non-German nations and cultures in Austria-Hungary have according to the logic of ruler and servant generated images of that which is one's own and of that which is foreign or the other. German nationalism and cultural colonialism of the late Austria-Hungary constructed negative and hostile portrayals of Slavs in literary and other texts. They were often characterised as lacking culture and civility, which is why such portrayals from the point of view of the ruling cultural elite require greater attention and critical judgement. The interpretation of the foreign is based on the portrayal of the foreign or the other, and on Schäffter's model of the foreign, which is grounded in processes of exclusion of the foreign or those resembling the foreign.

The present article examines portrayals of Slovenes as foreigners in the late Austro-Hungarian monarchy in Bartsch's novel *Das Deutsche Lied (Ein Landschafts-Roman)*, in which German cultural colonialism and nationalism are clearly pronounced. A number of connections exist between the author and the main character, Georg, in this developmental and landscape novel. The action spans a period from the 1870s to the First World War in bilingual Lower Styria. The novel speaks of the Slovenian national awakening in Lower Styria as a kind of German pain, and it portrays the nationally awakened Slovenes as foreigners/others, as opponents and enemies of that which is German. The superiority of the German nation and German